

Andrzej Pankalla

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Aleksandra Kilian

Instytut Psycho-Edukacji Integrity, Fundacja Arbor Mundi

Doświadczenie rodzicielstwa w warunkach transkulturowych – wyniki badań metodą IPA (Londyn)

Wprowadzenie

Artykuł traktuje o doświadczeniu rodziny i rodzicielstwa w warunkach transkulturowych a wpisuje się w szerszą perspektywę zainicjowaną w książce pt.: „Psychescapes. Tożsamość naszych czasów?”¹. Książka wprowadza w specyfikę autorskiej *perspektywy psycho-kulturowej* oraz sygnalizuje potrzebę budowania teorii psychologicznych adekwatnie traktujących związki pomiędzy subiektywnymi światami unikalnych doświadczeń jednostkowych a wieloaspektowym kontekstem i bogatymi treściami kulturowymi.

Człowiek współczesny doświadcza różnorodności kulturowych narracji, złożoności wzorów i stylów życia, wśród których porusza się, interpretuje i tworzy siebie, relacje z innymi i światem. Współczesne nauki o kulturze i antropologia opisują nasze czasy jako charakteryzujące się przejściowością, migotliwością, akcydentalnością i multilogicznością. Szczególną uwagę zwracamy na myśli Wolfganga Welscha – jego koncepcję transkulturowości i typ podmiotu transversalnego. Projekt Welscha stał się podstawą teoretyczną do badania doświadczenia transkulturowego w rodzinie².

Celem projektu było uchwycenie znaczenia badanego doświadczenia i zaproponowanie nowej konceptualnej perspektywy, w ramach której będzie

¹ A. Pankalla, A. Kilian, *Psychescapes. Tożsamość naszych czasów?*, Poznańskie Wydawnictwo Psycho-Kulturowe, Poznań 2007.

² Ten rodzaj doświadczenia badany był w ramach projektu badawczego przeprowadzonego w 2010 roku (AK) na University of East London w Londynie pod kierunkiem dr Marka Finna a opublikowanego pod tytułem: *Negotiating a new perspective on transcultural family and parenting: a qualitative study* (2011).

ono omówione i interpretowane. Badania były przeprowadzone metodą jakościową – Interpretacyjną Fenomenologiczną Analizą (IPA), gdyż jest to metoda, która adekwatnie opisuje osobiste, subiektywne i przeżyte doświadczenia jednostkowe. Ponadto, IPA jest metodą otwartą na złożoność, oryginalność i procesualność badanych fenomenów. Wartość zaprezentowanej *perspektywy psycho-kulturowej* oraz przeprowadzonych badań wydaje się być znacząca, gdy niecodziennosc doświadczenia stawania się transkulturową rodziną okazuje się codziennością i źródłem realnych, konkretnych i namacalnych przeżyć.

Skąd przychodzimy?

*Perspektywa psycho-kulturowa*³ wpisuje się w obszar psychologii kulturowej i jest autorskim projektem budowania psychologii wrażliwej na zjawiska i doświadczenia istniejące na styku psyché – kultura w kontekście wielokulturowego i multilogicznego świata. W ramach tego podejścia autorzy zaproponowali ideę korespondencji psychologii i nauk o kulturze oraz budowanie wiedzy o człowieku i jego życiu psychicznym w duchu konsiliencji⁴ i dymensjonalności wiedzy z uwzględnieniem wielowymiarowego porządku rzeczywistości w jakiej funkcjonuje jednostka. Osoba ludzka traktowana jest jako *homo culturalis*, tj. istota kulturowa, graniczna, intencjonalnie poruszająca się w wieloznacznej i dynamicznej rzeczywistości historyczno-kulturowej bogatej w znaczenia i symbole podlegające interpretacji będącej źródłem aktywności człowieka.

We współczesnym świecie obserwujemy nasilające się tendencje zderzania i/lub wzajemnego przenikania się różnorodnych treści kulturowych oraz procesy łączenia pluralizmu świata zewnętrznego z pluralizmem wewnątrz jednostki. Niestety, dominujący powszechnie styl myślenia psychologicznego nie jest zdolny zmierzyć się z zasygnalizowanymi problemami badawczymi, tym samym istnieje konieczność jednoczesnego uprawiania psychologii jako nauki humanistycznej⁵, tj. dziedziny, która traktuje człowieka podmiotowo uznając jego unikalną

³ A. Pankalla, A. Kilian, *Perspektywa psycho-kulturowa*. „ALBO albo. Problemy psychologii i kultury”, 2003 nr 4, str. 67-74. A. Pankalla & A. Kilian, *Psychescapes. Tożsamość naszych czasów?*, Poznańskie Wydawnictwo Psycho-Kulturowe, Poznań 2007.

⁴ E. O. Wilson, *Konsiliencja*, Wydawnictwo Zysk – S-ka, Poznań 2002.

⁵ M. Straś-Romanowska, *Główne idee teoretyczne i metodologiczne psychologii personalistyczno-egzystencjalnej jako dyscypliny humanistycznej*, w: (red.) M. Straś-Romanowska, *Na tropach psychologii jako nauki humanistycznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 15-47.

i dynamiczną naturę oraz zdolność do intencjonalnego stawania się w świecie i samopoznania. Ponadto, jest to psychologia badająca problemy psychologiczne w ich egzystencjalnym kontekście i świadoma ich związków ze sferą subiektywnych doświadczeń jednostkowych stąd wymagająca szczególnego rodzaju poznania. W ramach prezentowanej perspektywy podkreślamy społeczny wymiar tworzenia wiedzy psychologicznej (psychosocjologia wiedzy L. Flecka⁶). Wiedza naukowa o człowieku konstruowana jest przez kolektyw badaczy w danym stylu myślowym, który wynika z kontekstu kulturowego i psychobiograficznego. Prezentowane stanowisko wyraża konieczność tworzenia psychologii świadomej swych humanistycznych korzeni i zdecydowanie kontynuującej tradycję rozpoczętą przez takich autorów, jak Wilhelm Dilthey, Wilhelm Wundt, William James, Franz Brentano, Wilhelm Windelband, Edmund Husserl, Heinrich Rickert, William Stern, Max Scheler, Eduard Spranger, Karl Jaspers czy Kurt Lewin. Zgodnie z przyjętym stanowiskiem teoriopoznawczym, metodologia jakościowa jest adekwatnym narzędziem do badania faktów psychologicznych, które mają charakter problemów specyficznych, kierujących się zasadą sensu, związanych z zachowaniami intencjonalnymi, w których można badać jedynie prawa jednostkowe.

Współczesność i transkulturowość

W obecnych czasach, pojedynczy kontekst kulturowy nie jest jednorodny i neutralny w interakcjach z innymi kontekstami, ale zbudowany na praktyce wieloznaczności oraz wzajemnego przenikania się często wzajemnie sprzecznych przekazów i znaczeń (polisemiczność). Nauki o kulturze dostarczają ważnych treści wynikających między innymi z projektu transkulturowości Wolfganga Welscha⁷, wieloznaczności czy polimityczności Odo Marquarda⁸. Powinny one być wnikliwie analizowane i uwzględniane w psychologicznym teoretyzowaniu, ponieważ opisują one zmiany, jakie dokonują się w kulturze, tożsamości (autorska *psychescapes*⁹), a szerzej życiu psychicznym współczesnego człowieka.

⁶ A. Pankalla., *Kultura Psychologów*, Wydawnictwo Altermed, Katowice 2014.

⁷ W. Welsch, *Stając się sobą*, w: (red.) A. Zeidler-Janiszewska, *Problemy ponowoczesnej pluralizacji kultury*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 1998a; W. Welsch, *Transkulturowość. Nowa koncepcja kultury*, w: (red.) R. Kubicki, *Filozoficzne konteksty rozumu transwersalnego*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 1998b.

⁸ O. Marquard, *Rozstanie z filozofią pierwszych zasad*, Oficyna Naukowa, Warszawa 1994.

⁹ A. Pankalla, A. Kilian, *Psychescapes. Tożsamość naszych czasów?*, Poznańskie Wydawnictwo Psycho-Kulturowe, Poznań 2007.

Na wiele sposobów można analizować różnorodność. Idea transkulturowości przekracza ograniczenia perspektywy międzykulturowej i wielokulturowej, gdyż nie zatrzymuje się na poziomie różnic, ale analizuje procesy towarzyszące interakcji i wymianie pomiędzy odmiennymi przekazami kulturowymi¹⁰. Dla przykładu, koncepcja transkulturowości Welscha i zaproponowany przez niego typ podmiotu transwersalnego ciekawie interpretują wiele dylematów z jakimi zmagają się człowiek doświadczający zróżnicowanego środowiska kulturowego¹¹. Koncepcja ta posłużyła do analizy specyfiki tożsamości religijnej współczesnego człowieka¹² oraz została wykorzystana jako perspektywa teoretyczna do badań nad transkulturową rodziną¹³.

We współczesnym świecie coraz wyraźniej obserwujemy zanik kultur tubylczych a doświadczamy przenikania się różnorodnych treści kulturowych i zmian w wymiarze podmiotowości. Człowiek doświadczający zróżnicowanego środowiska kulturowego musi sprostać godzeniu tych elementów w procesie kształtowania tożsamości. Welsch upatruje w tej umiejętności jedyną możliwość pełnego funkcjonowania w zjawiskach kulturowych o hybrydycznej naturze. Proponuje on pojęcie podmiotu transwersalnego, które ujmuje różnorodność doświadczaną w samym podmiocie. Scalenie owej różnorodności możliwe jest dzięki praktyce „dokonywania przejść” pomiędzy wielością form w sobie poprzez horyzontalne umiejscowienie tych podmiotowych elementów, które są odmienne od siebie nawzajem, a tym samym ujawniają transwersalną naturę. Powyższe rozważania uzupełnione są przez następujące założenia. To, co różne w podmiocie, jest integrowane od wewnątrz – *wielokierunkowa integracja*. Znakiem indywidualności jest określony *kolor* – określany przez cechy osobowe oraz wzory relacyjne. Człowiek nabywa *kompetencji* dzięki postawie doskonalenia się w rozgrywaniu interesów różnych części. *Przenikalność* jest charakterystyczna dla

¹⁰ H. Antor, *From Postcolonialism and Interculturalism to the Ethics of Transculturalism in the Age of Globalisation*, w: (red.) H. Antor, M. Merk, K. Stierstorfer & L. Volkmann, *From Interculturalism to Transculturalism. Mediating Encounters in Cosmopolitan Contexts*, Universitätsverlag WINTER, Heidelberg 2010; V. H. Millhouse, M. K. Asante & P. O. Nwosu, *Transcultural Realities. Interdisciplinary Perspectives on Cross-Cultural Relations*, London: Sage, London 2001; W. Berg, & A. N. Éigeartaigh, (red.), *Exploring Transculturalism. A Biographical Approach*, VS Research, Germany 2010.

¹¹ A. Pankalla & A. Kilian, *Psychescapes. Tożsamość naszych czasów?*, Poznańskie Wydawnictwo Psycho-Kulturowe, Poznań 2007.

¹² A. Pankalla, *(Trans?)religijna tożsamość naszych czasów z perspektywy psychologii realnej*, w: (red.) A. Pankalla, *Homo religiosus a psychologia*, Kunke Poligrafia, Poznań 2015.

¹³ A. Kilian, *Negotiating New Perspective on Transcultural Family and Parenting: A Qualitative Study*, University of East London, London 2011.

odmiennych elementów struktury podmiotowej. Warto podkreślić, iż „sztuka bycia podmiotem” kryje się w postawie otwartej na inne formy życia i ramy znaczeniowe oraz doskonaleniu umiejętności godzenia wielości doświadczanej od wewnątrz i na zewnątrz siebie. Bogactwo i nowatorstwo zaprezentowanej perspektywy oraz doświadczenie osobiste (AK) zaowocowały projektem badawczym aplikującym owe treści w studiowaniu doświadczenia transkulturowego rodzicielstwa.

Rodzicielstwo w kontekście transkulturowym – wyniki badań

Doświadczenie rodzicielstwa w kontekście transkulturowym badane było metodą Interpretatywnej Fenomenologicznej Analizy (IPA). Jest to metoda deskryptywno-interpretacyjna odwołująca się do podstawowych zasad z fenomenologii, hermeneutyki i idiografii, której głównym celem jest pogłębiona analiza sposobów w jakie ludzie nadają sens swoim doświadczeniom. W ramach tej metody człowiek postrzegany jest jako istota „samointerpretująca się” a sam proces badawczy cechuje się dynamizmem oraz zakłada aktywną rolę badacza. W przeprowadzonym badaniu wzięły udział dwie rodziny, których podstawowe transkulturowe powiązania można poznać w niżej zaprezentowanych tabelach.

Tabela 1: Podstawowe transkulturowe powiązania dla uczestników badań – Rodzina 1.

Rodzina	Badany	Korzenie etniczne	Tożsamość kulturowa ¹	Miejsca zamieszkania
Rodzina 1	Veronika (nastoletnia córka)	Mieszane	Brytyjka, Biała Azjatka, Angielka	Irlandia Północna, Wielka Brytania, USA, Nowa Zelandia, Australia, Indie
	Maria (matka)	Amerykanka (matka – Niemka, Ojciec – Włoch)	Amerykanka	USA, Australia, Japonia, Indie, Wielka Brytania, Nowa Zelandia, Irlandia Północna
	Victor (ojciec)	Hindus	Hindus	Indie, USA, Australia, Japonia, Wielka Brytania, Nowa Zelandia, Irlandia Północna

Tabela 2: Podstawowe transkulturowe powiązania dla uczestników badań – Rodzina 2.

Rodzina	Badany	Korzenie etniczne	Tożsamość kulturowa	Miejsca zamieszkania
Rodzina 2	Paul (ojciec)	Mieszane (matka – Mozambik, Anglia; ojciec – Portugalia, Mozambik)	Europejski	Mozambik, Portugalia, Wielka Brytania
	Sylvia (partnerka Paul'a, matka Tom'a)	Angielka	Angielka	Wielka Brytania
	Megan (ex-partnerka Paul'a, matka Carlosa)	Portugalka	Portugalka	Portugalia, Wielka Brytania, Francja

Gromadzenie danych odbyło się przy pomocy częściowo ustrukturyzowanego wywiadu pogłębionego, który umożliwia elastyczność oraz jest otwarty na oryginalne wątki pojawiające się podczas badania. Badacz przygotował pytania (vide Tabela 3), które nie były sugestywne, manipulujące czy zamknięte¹⁴, aby stworzyć uczestnikom dogodne warunki do przywołania studiowanych doświadczeń oraz uchwycenia dostępnych znaczeń i sensów.

Tabela 3: Przebieg wywiadu – przykładowe pytania.

Podstawowe pytania	Jakie są twoje korzenie etniczne?
	Jak byś opisał/-a swoją rodzinę?
Szczegółowe pytania	Jak to jest być członkiem kulturowo zróżnicowanej rodziny?
	Jakie dostrzegasz podobieństwa i różnice pomiędzy sobą a swoim partnerem jako rodzicami?

Analiza pozyskanego materiału badawczego dokonana została w następujący sposób:

- 1 etap – wielokrotne i dokładne przeczytanie transkrypcji wywiadu;
- 2 etap – wyodrębnienie pojawiających się tematów;
- 3 etap – szukanie związków i grupowanie tematów;
- 4 etap – pisanie raportu z badań.

Wnikliwy, refleksyjny i wielokrotnie powtarzany proces analizy pozyskanego materiału, pozwolił wyróżnić cztery główne tematy a w każdym trzy wyodrębniające się tematy:

1. Różnice kulturowe w rodzinie:

¹⁴ Por. J. A. Smith, P. Flowers & M. Larkin, *Interpretative Phenomenological Analysis. Theory, Method and Research*, Sage, London 2009.

- Obcość w rodzinie,
 - Bycie zbudowanym z wielu elementów,
 - Świadomość podzielenia.
2. Praca nad różnicami kulturowymi:
- Bycie ujawnionym,
 - Efektywna komunikacja,
 - Lęk.
3. Różnice kulturowe jako główne źródło konfliktów:
- Różne pozycje w konflikcie,
 - Dziecko przynosi zmianę,
 - Atrakcyjność pewnych zasobów kulturowych.
4. Pokonywanie różnic kulturowych poprzez transkulturowość:
- Świadoma eksploracja,
 - Dialog i interakcja,
 - Integracja i edukacja.

Wyróżnione tematy obejmują swym bogactwem wiele aspektów indywidualnych doświadczeń a zaprezentowana poniżej analiza nie jest w stanie omówić całości subiektywnych przeżyć i przekazanych sensów stąd obejmie refleksją wybrane przez autorów obszary. Różnice kulturowe w rodzinie to temat, który pozwala zauważyć trudne doświadczenia dychotomii będące udziałem każdego członka rodziny. Wszyscy uczestnicy badań odnoszą się do doświadczenia pluralizmu wewnętrznego – na poziomie indywidualnym, jak i zewnętrznego – na poziomie rodziny i szerzej społeczeństwa. Różnice kulturowe są rozumiane jako bycie innym i wyjątkowym wobec pozostałych członków rodziny. Rozważania nad różnicami obejmują również poczucie bycia bardziej podobnym do wybranego członka rodziny. Badani dokonują porównań z perspektywy etnicznej konfiguracji wewnątrz rodziny oraz w kontekście edukacji kulturowej rodziców i dzieci. Każda osoba jest pod wpływem, musi się ustosunkować i zaangażować w dialog z kilkoma odmiennymi elementami kulturowymi. Rodzina jest zbudowana z wielu kulturowych treści, które są w nieustannej i dynamicznej interakcji. Ponadto, członkowie rodziny wykazują świadomość jej podzielenia oraz zauważają zarówno pozytywne, jak i negatywne aspekty tego stanu. Tożsamość kulturowa wydaje się nie być naturalnie dziedziczona od rodziców i przodków, ale jest wybrana poprzez proces zaangażowania się w dialog z różnymi kulturowymi wartościami, praktykami i ideami. Doświadczenie inności w rodzinie jest postrzegane i omawiane jako doświadczenie różnic kulturowych.

- Stan pluralizmu kulturowego w rodzinie.

- Każdy badany doświadcza podziału na poziomie rodzinnym i indywidualnym.
- Podział jest rozumiany jako bycie innym i niepowtarzalnym wobec pozostałych członków rodziny.
- Każda osoba jest zaangażowana w dialog z kilkoma różnymi kulturowymi częściami.
- Tożsamość kulturowa nie jest dziedziczona, ale jest wybierana poprzez proces zaangażowania się w różne kulturowe praktyki, wartości i idee.
- „Inność” w rodzinie jest pojmowana w perspektywie różnic kulturowych.

Dla przykładu, Paul doświadcza kulturowego pluralizmu jednakże nie jest pewien co do formy prezentacji swej tożsamości i kładzie akcent na element wyboru. „Ja uważam siebie... Kiedy masz kilka stron, próbujesz wybrać jedną z nich. Stąd ja uważam siebie za mieszanej rasy Afrykańczyka. Właściwie to się nie zgadza. Mieszkalem tyle lat w Europie, oczywiście mam mentalność Europejczyka. Dorastałem w Europie. To jest naprawdę mój dom. Afryka jest po prostu miejscem, w którym się urodziłem, skąd pochodzą moi przodkowie, gdzie są moje korzenie. Jako osobę, uważam siebie za Europejczyka. Oczywiście z Afryki. Myślę, że zawsze odnosisz się do miejsca skąd pochodzą twoi rodzice. Pomimo że Carlos urodził się w Wielkiej Brytanii, myślę, że uzna siebie raczej za Portugalczyka niż Brytyjczyka. Jednak, szczerze mówiąc, ciężko mi będzie wytłumaczyć to moim synom. Wiesz, to jest taka mieszanina różnego pochodzenia i odmiennych ras. To jest zbyt skomplikowane do wytłumaczenia dziecku skąd pochodzisz. Czasami najprościej jest odpowiedzieć, że jesteś miejscem, w którym się urodziłeś. Ale i to nie jest takie proste.” (Paul, 30 lat)

Poprzez temat praca nad różnicami kulturowymi możliwe jest zbliżenie do doświadczenia życia w różnorodnych kontekstach kulturowych oraz rolę rodziców w kształtowaniu tożsamości kulturowej swego dziecka. Badani zauważają, iż rodzice muszą znać swój własny kulturowy kontekst i potrafić efektywnie komunikować się ze sobą. Natomiast dzieci powinny mieć możliwość poznania różnych treści pochodzących z dziedzictw kulturowych obu rodziców. Rodzice nie przekazują automatycznie przekonań i wartości swoim dzieciom, ale są zaangażowani w dynamiczną wymianę ze wszystkimi kulturowymi elementami dostępnymi w życiu i środowisku dziecka. Ponadto, rodzice muszą mieć w sobie gotowość, aby zaakceptować, że ich dziecko będzie reprezentowało unikalną kompozycję zróżnicowanej tożsamości, stylu życia czy świadomości. Ten proces samodzielnego budowania

niepowtarzalnej kulturowo tożsamości dziecka może napotkać na przeszkodę z powodu negatywnych doświadczeń rodzica. Dla przykładu, rodzic który doświadczył dyskryminacji rasowej może wnieść lękowy styl wychowania i uprzedzenie do wartości reprezentowanych przez osoby z dyskryminującej kultury. Victor wielokrotnie wyrażał obawy przed wyraźnym utożsamianiem się swej córki Veroniki z elementami kultury brytyjskiej.

- Doświadczenie bycia w różnych treściach kulturowych.
- Rola rodziców w tworzeniu tożsamości kulturowej dziecka.
- Rodzice powinni dobrze znać swe zaplecze kulturowe i być w stanie skutecznie komunikować się ze sobą nawzajem.
- Dzieci powinny mieć możliwość poznania wszystkich elementów tworzących kultury swoich rodziców.
- Rodzice nie przekazują swych przekonań, ale są zaangażowani w dynamiczną interakcję w różnymi elementami składającymi się na życie i środowisko dziecka.
- Ponadto, rodzice powinni uzmysłwić sobie, iż ich dziecko reprezentuje unikalne połączenie złożonych treści. Ten proces może zostać zachwiany na skutek negatywnego doświadczenia rodzica, np. wynikającego z dyskryminacji na tle rasowym.

Veronika zwraca uwagę na rolę miejsca, w którym dorasta oraz rówieśników na postrzeganie swej tożsamości kulturowej. Jednocześnie towarzyszy temu doświadczenie konfuzji i niepewności. Podkreśla wpływ założeń dyskryminowanego ojca na sposób wychowania jej. „Przed wszystkim myślę o sobie jako o białej dziewczynie, ponieważ większość moich znajomych jest biała. Myślę tak i nie myślę... Mam również kilku znajomych o azjatyckich korzeniach, ale oni są inni... więc głównie postrzegam siebie jako białą dziewczynę (....). Uważam, że ciężko jest wytłumaczyć moim rodzicom jak inne były czasy, w których dorastali od tych, w których ja dorastam. Wiele rzeczy w społeczeństwie bardzo się zmieniło, na przykład edukacja. Tata jest uprzedzony, ponieważ wiele razy doświadczył dyskryminacji. Zawsze martwi się, że ja też będę przedmiotem dyskryminacji. To jest jednym z powodów, dla których chce, abym zdobyła solidną edukację i dobrą pracę. Tata uważa, że jeśli nie zdobędę dobrej pracy, to będę dyskryminowana, ponieważ nie jestem biała.” (Veronika, 16 lat)

Różnice kulturowe jako główne źródło konfliktów to trzeci temat, który ujawnia ich rolę w generowaniu konfliktów w rodzinie. Problemy rodzinne najczęściej sprowadzane są do różnic kulturowych a co ciekawe, rodzice przejawiają tendencję zauważania i koncentrowania się na różnicach wraz z narodzinami dziecka. Znaczna większość

nieporozumień sprowadza się do niemożności pogodzenia się z różnymi przekonaniami i praktykami wychowawczymi. Natomiast dzieci przejawiają zainteresowanie tymi wartościami kulturowymi, które przyniosły rodzicom sukces kulturowy. Ponadto, dzieci czują, iż muszą dokonać pewnych wyborów i preferować stanowisko jednego rodzica nad drugim, gdyż rodzice nie są w stanie tych różnic pomiędzy sobą pogodzić. Co z kolei powoduje, że wchodzą w konflikt z jednym z rodziców i reprezentowanymi przez niego wartościami kulturowymi.

- Trudności w rodzinie rozpatrywane są w odniesieniu do różnic kulturowych.
- Rodzice zauważają więcej różnic pomiędzy sobą po narodzeniu dziecka.
- Większość konfliktów jest efektem nieumiejętności pogodzenia różnych perspektyw wychowania dzieci.
- Dzieci czują, że muszą wybrać pomiędzy rodzicami, gdyż rodzice nie są w stanie negocjować różnic pomiędzy sobą.

Ciekawą ilustracją tego tematu jest wypowiedź Marii, która zwraca uwagę na niemożność porozumienia się z jej mężem Victorem w obszarze wychowania Veroniki. „Na ten moment, nie dogadujemy się. Niczego nie negocjujemy. Dotarliśmy do martwego punktu, ponieważ on jest przekonany, że spiskuję przeciwko niemu, że nastawiłam naszą córkę przeciwko niemu, że nigdy nie pozwoliłam jej doświadczyć jego kultury i nigdy nie zachęcałam jej, aby poznawała Indie itd. Indie nie są moim krajem. Jednakże, jestem pewnie jedną z niewielu kobiet w związku małżeńskim z Hindusem, które naprawdę pokazały dziecku wiele różnych hinduskich tradycji. (...) Kiedy jesteś w związku małżeńskim z osobą z innego kraju z kompletnie odmiennym systemem wartości, dogadacie się dopóki nie posiadacie dzieci. (...) Znam go od 25 lat i byliśmy w związku małżeńskim przez 6 lat przed narodzeniem Veroniki. Oboje wiedzieliśmy czego chcemy kiedy się narodziła. I zdecydowaliśmy, że będziemy żyć w zachodnim świecie a ona będzie głównie wychowana zgodnie z zachodnimi wartościami (...)” (Maria, 46 lat)

Proces analizy pozwolił wyróżnić czwarty temat, w którym ma miejsce pokonywanie różnic kulturowych poprzez transkulturowość. Badani zgodnie dostrzegają potrzebę refleksji nad samym sobą i pogłębionej komunikacji z innymi członkami rodziny. Na poziomie jednostkowym, różnorodność kulturowa wymaga poznania i świadomego zarządzania nią a osoba musi zaangażować się w dialog z doświadczeniem wielości odmiennych treści w sobie. Na poziomie rodziny, stan równowagi jest możliwy poprzez postawę

aktywną i wyrażającą szacunek do kulturowej odmienności reprezentowanej przez innego członka rodziny. Natomiast na poziomie społeczeństwa, badani wyrażają przekonanie, iż wiodącą rolę w budowaniu zrozumienia pomiędzy ludźmi żyjącymi w wielokulturowych kontekstach odgrywa edukacja.

- Próby integrowania podziału w rodzinie i na poziomie indywidualnym.
- Na poziomie jednostki, osoba angażuje się w dialog z częściami siebie.
- Na poziomie rodziny, równowaga w rodzinie jest zachowana poprzez dialog i szacunek wobec kulturowej nowości.
- Badani podkreślają rolę edukacji w budowaniu rozumienia pomiędzy ludźmi.

Victor podejmuje wysiłek porozumienia się ze swą córką, pomimo że nie akceptuje jej wyborów, które uważa za mające swe źródło w wychowaniu zachodnim. W przytoczonej poniżej wypowiedzi widać również próby pokazania jej swego dziedzictwa kulturowego: „Chcę być ważną i konstruktywną częścią jej życia. Teraz zaczęła mówić do mnie trochę więcej o swoim chłopaku i imprezach, ale jeszcze nie chce rozmawiać o edukacji. O tym tylko rozmawia ze swą matką. (...) Moja córka powiedziała, że chce wiedzieć, gdzie się urodziłem więc zabrałem ją do tego miejsca. Polubiła je. Pokazałem jej jak się różni od miejsc z kultury zachodniej. Pojechałem tam po 27 latach. Pewna pani kupiła dom, w którym kiedyś mieszkaliśmy. Budowniczy zachował jedno okno i powiedział: to jest z twojego domu, zachowałem to okno, ponieważ twoja matka była dobra dla mnie. Wyobrażasz to sobie? To jest pamięć. Spójrz na tę kulturę. Zachowali okno na czyjaś pamiątkę. Spodobało się to Veronice.” (Victor, 56 lat)

Podsumowując, zaprezentowany projekt badań doświadczenie rodzicielstwa w kontekście transkulturowych rodzin, dla których niecodzienne doświadczenie wielości kulturowej staje się codzienną aktywnością. Pozyskany materiał badawczy został zorganizowany w cztery dominujące tematy, które układają się w ciekawą historię rozpoczynającą się świadomością różnic kulturowych będących przyczyną pogłębianego doświadczenia pluralizmu na poziomie jednostki i rodziny oraz centralnym motywem rozważań nad tożsamością poszczególnych członków rodziny i procesem wychowania dzieci. Pierwsze trzy tematy przewodnie wskazują na obecność doświadczenia „Innego” w sobie samym i wśród najbliższych. Doświadczenie to pojawia się szczególnie mocno w procesie rodzicielstwa. Bycie rodzicem w transkulturowej rodzinie jest dla badanych wielkim wyzwaniem i nieustannym poszukiwaniem nowych form wyrazu dla swego

rodzicielstwa. Co ciekawe, Maria i Victor w obliczu niemożliwości porozumienia się ze sobą czują uwodzącą moc pojedynczych historii z ich rodzimych kultur i odwracają się ku pochodzącym z nich przekazom i wartościom. Jednakże ten powrót nie jest już możliwy, gdyż przed laty wchodząc w międzykulturowe małżeństwo, rodząc dziecko o mieszanym rodowodzie i mieszkając w różnych miejscach na świecie muszą mierzyć się z transkulturową rzeczywistością, w której realnie istnieją. Proces stawania się rodzicem nie jest ograniczony do czystego przekazu swej historii, ale wiąże się z pogłębionym i uwspólnionym zaangażowaniem w proces wychowania transkulturowego dziecka.

W przypadku Veroniki i Paula mamy do czynienia z ciekawym założeniem, iż są w stanie balansować różne części siebie jeśli pozostali członkowie rodziny nie doszukują się w różnorodności kulturowej elementów konfliktogennych. Dla przykładu, Veronika twierdzi, że nie czuje potrzeby wybierania pomiędzy różnymi zasobami kulturowymi dopóki jej rodzice potrafią rozmawiać o nich między sobą. Podobnie Paul uważa swoją transkulturową rolę rodzica za ciekawą pomimo doświadczanych trudności o ile matki jego dzieci są otwarte na wymianę kulturowych treści i praktyk. Jednocześnie Veronika i Paul żywią przekonanie, iż integracja różnorodności kulturowej na poziomie jednostki i rodziny jest możliwa. Ostatni temat ujawnia wśród badanych głęboką potrzebę zintegrowania odczuwanych różnic i przeświadczenie, iż nieodzowna jest umiejętność poruszania się pomiędzy nimi, co wprost nawiązuje do strategii podmiotu transwersalnego zaproponowanego przez Welscha. Veronika i Paul, którzy reprezentują drugą generację transkulturowych rodzin posługują się skuteczniejszymi strategiami godzenia pluralistycznych korzeni swych rodzin i łatwiej przychodzi im korzystanie w dowolnych elementach swego złożonego doświadczenia kulturowego. Dla uczestników projektu badawczego, niecodziennosc transkulturowych doświadczeń staje się codzienną rzeczywistością, w której dokonują wyborów, tworzą historie, kochają i żyją. Psychologia traktowana jako nauka o duszy ludzkiej obejmuje swym rozumiejącym podejściem złożoność, unikalność i nieokreśloność tych transkulturowych przeżyć, aby być blisko człowieka zanurzonego w specyficznej historyczno-kulturowej rzeczywistości.

Dopokąd idziemy? Psychologia realna...

Wieloletnia fascynacja psycho-kulturowymi fenomenami oraz budowaniem psychologii wrażliwej na niepowtarzalność przeżyć i działań ludzkich doprowadziła nas do autorskiego projektu *in statu nascendi* – psychologia realna. Pojęcie psychologii realnej pochodzi od niemieckiego

terminu „Real-psychologie” wprowadzonego przez Wilhelma Diltheya i oznacza „naukę o rzeczywistej psychice”¹⁵. Nasz projekt psychologii realnej reaktywuje i reautoryzuje perspektywę, która zajmuje się zaniedbanymi przez psychologię głównego nurtu kategoriami życia, doświadczenia i duszy przypisując im status realności w egzystencji pojedynczego człowieka, a tym samym w zainteresowanej nim nauki.

Psychologia realna jest zainteresowana rzeczywistością życia psychicznego człowieka, tj. uznania fenomenów psychicznych i duchowych za realny wymiar ludzkiej egzystencji oraz podstawowy (jedyne prawdziwy?) przedmiot zainteresowania psychologii. Proponujemy, aby psychologię realną traktować jako komplementarną do psychologii krytycznej i psychologii kulturowej odmianę peryferyjnej wobec psychologii głównego nurtu perspektywy teoriopoznawczej. W ramach tego podejścia posługujemy się poznaniem rozumiejącym, pogłębioną analizą oraz interpretacją, aby dotrzeć do realnie doświadczanych przez człowieka treści psychicznych (treści duszy), które wynikają z jego historii i kontekstu historyczno-kulturowego. Owe treści nacechowane są wyjątkowością i różnorodnością ze względu na niepowtarzalność każdej osoby ludzkiej oraz usytuowanie ich w kontekście wielokulturowego środowiska i jego transkulturowej dynamiki. Obraz wyłaniającej się rzeczywistości jest niezwykle złożony i sprawia, iż wieloznaczność zdarzeń z życia codziennego wymaga od człowieka dynamicznego i autentycznego działania podążającego za głosem duszy, który nadaje sens indywidualnemu doświadczeniu.

Podsumowanie

W najgłębszym sensie pełne poznanie nie jest nam dostępne. Zdaniem Diltheya: „rozumiemy życie tylko w stałym zbliżaniu się”¹⁶ jako nieskończony i niewyczerpany proces ujawniający różne swe odsłony. Wychodząc z tej perspektywy, zatrzymujemy się nad enso...

¹⁵ Z. Kuderowicz, *Dilthey*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1967.

¹⁶ Z. Kuderowicz, *Dilthey*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1967, s. 108.

Rycina 1: Enso

Enso jest symbolem zen, ze szczególnym uwzględnieniem japońskiego zen. Każde enso jest inne, gdyż każdy autor jest inny. Po enso możemy poznać autora. Dla wnikliwego znawcy zen, enso jest źródłem diagnozy człowieka. Niepowtarzalność enso wskazuje na niepowtarzalność podmiotu ludzkiego oraz unikalność doświadczenia osobowego. Symbol ten jednocześnie pokazuje życie jako niekończącą się drogę a istotą natury ludzkiej i życia czyni niedoskonałość, nieomąknienie oraz wymiar transcendentny. Droga poznania siebie i drugiego człowieka nigdy się nie kończy. Pojęcie to interesuje nas ze względu na dyskretnie analogie z psychologią realną, która uwzględnia wymiar duchowy, czyli pokazuje, iż przedmiotem badań psychologii jest człowiek jako istota duchowa – przekaz obejmujący to, co zastaje oraz historię, którą pozostawia po sobie. Idea duszy jest pojęciem, które wyraża owe treści i jest traktowana jako perspektywa – konstrukt czysto psychologiczny a nie dla przykładu jako byt substancjalny w teologii i filozofii. Perspektywa ta pokazuje w jaki sposób możemy poznawać i badać osobę ludzką, jej wyjątkowość i specyfikę w psychologii. Jest to kategoria szersza znaczeniowo od pojęć takich jak charakter, tożsamość, osobowość czy ego. Szersza, ponieważ dotyczy tego, co poprzedza jednostkę oraz tego, co po sobie ona zostawia. Przykładem koncepcji, które są reprezentatywne dla takiej perspektywy jest teoria działania symbolicznego Ernesta Boescha i psychologia archetypalna Jamesa Hillmana. Nie ukrywamy, iż naszą pasją jest kontynuowanie tej perspektywy pod terminem psychologia realna (należy zaznaczyć, iż ów termin nie istnieje jeszcze w obiegu naukowym). W tym ujęciu, temat rodzicielstwa w kontekście transkulturowym nabiera swego procesualnego charakteru a akcent położony jest na sens stawania się zarówno rodzicem, jak i dzieckiem. Trans-bycie jako strategia odejścia od literalnego traktowania zasobów kultury, różnic kulturowych i przekazu dotyczącego wychowania a przejście do perspektywy duszy, gdzie jest miejsce na głębsze poznanie samego siebie, partnera oraz dziecka a uwewnętrznione i uwspólnione doświadczenie życia staje się matrycą w pogłębionej relacji rodzic – dziecko.

Bibliografia:

- Antor H., *From Postcolonialism and Interculturalism to the Ethics of Transculturalism in the Age of Globalisation*, w: (red.) H. Antor, M. Merk, K. Stierstorfer & L. Volkmann, *From Interculturalism to Transculturalism. Mediating Encounters in Cosmopolitan Contexts*, Universitätsverlag WINTER, Heidelberg 2010.
- Antor H., Merkl M., Stierstorfer K. & Volkmann L. (red.), *From Interculturalism to Transculturalism. Mediating Encounters in Cosmopolitan Contexts*, Universitätsverlag WINTER, Heidelberg 2010.
- Berg W. & Éigeartaigh A.N. (red.), *Exploring Transculturalism. A Biographical Approach*, VS Research, Germany 2010.
- Burr V., *Social Constructionism*, (2nded.) Routledge, London 2008.
- Dilthey W., *Pisma estetyczne*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982.
- Dilthey W., *O istocie filozofii*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1987.
- Dilthey W., *Budowa świata historycznego w naukach humanistycznych*, Wydawnictwo słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2004.
- Éigeartaigh A. N. & Berg W., *Editors' Introduction*, w: (red.) W. Berg & A.N. Éigeartaigh, *Exploring Transculturalism. A Biographical Approach*, VS Research, Germany 2010.
- Fleck L., *Powstanie i rozwój faktu naukowego. Wprowadzenie do nauki o stylu myślowym i kolektywie myślowym*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1986.
- Fleck L., *Psychosocjologia poznania naukowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006.
- Fox D., Prilleltensky I. & Austin S., *Critical Psychology for Social Justice: Concerns and Dilemmas*, w: (red.) D. Fox, I. Prilleltensky & S. Austin, *Critical Psychology: An Introduction*, Sage, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC 2009.
- Geertz C., *Zastane światło. Antropologiczne refleksje na tematy filozoficzne*, Universitas, Kraków 2003/2000.
- Hillman J., *Re-Wizja Psychologii*, Laurum, Warszawa 2016.
- Kilian A., *Negotiating New Perspective on Transcultural Family and Parenting: A Qualitative Study*, University of East London, London 2011.
- Kuderowicz Z., *Dilthey*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1967.
- Marquard O., *Rozstanie z filozofią pierwszych zasad*, Oficyna Naukowa, Warszawa 1994.

- Millhouse V. H., Asante M. K. & Nwosu P. O., *Transcultural Realities. Interdisciplinary Perspectives on Cross-Cultural Relations*, London: Sage, London 2001.
- Pankalla A., *Kultura Psychologów*, Wydawnictwo Altermed, Katowice 2014.
- Pankalla A., (Trans?)religijna tożsamość naszych czasów z perspektywy psychologii realnej, w: (red.) A. Pankalla, *Homo religiosus a psychologia*, Kunke Poligrafia, Poznań 2015.
- Pankalla A. & Kilian A., *Perspektywa psycho-kulturowa*. „ALBO albo. Problemy psychologii i kultury” 2003 nr 4, str. 67-74.
- Pankalla A. & Kilian A., *Psychescapes. Tożsamość naszych czasów?*, Poznańskie Wydawnictwo Psycho-Kulturowe, Poznań 2007.
- Parker I., *Critical Psychology: Critical Links*. „Annual Review of Critical Psychology”. Vol. 1, 3-18, 1999.
- Richards G., *Putting Psychology in Its Place. Critical Historical Perspectives*, Routledge, London and New York 2010.
- Smith J. A. (red.), *Qualitative Psychology. A Practical Guide to Research Methods*, Sage, London 2009.
- Smith J. A., Flowers, P. & Larkin M., *Interpretative Phenomenological Analysis. Theory, Method and Research*, Sage, London 2009.
- Straś-Romanowska M., *Główne idee teoretyczne i metodologiczne psychologii personalistyczno-egzystencjalnej jako dyscypliny humanistycznej*, w: (red.) M. Straś-Romanowska, *Na tropach psychologii jako nauki humanistycznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 15-47.
- Straś-Romanowska M., *Metody jakościowe w psychologii współczesnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2000.
- Welsch W., *Stając się sobą*, w: (red.) A. Zeidler-Janiszewska, *Problemy najnowszej pluralizacji kultury*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 1998a.
- Welsch W., *Transkulturowość. Nowa koncepcja kultury*, w: (red.) R. Kubicki, *Filozoficzne konteksty rozumu transwersalnego*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 1998b.
- Welsch W., *Transculturality – the Puzzling Form of Cultures Today*, w: (red.) M. Fetherstone and S. Lash, *Spaces of Culture: City, Nation, World*, Sage, London 1999a.
- Welsch W., *Becoming Oneself*. w: *Subject – Author – Experience: The Subject in the Expanse of Art*. Bratislava: Soros Center for Contemporary Arts, Bratislava 1999b.

- Welsch W., *Reason and Transition. On the Concept of Transversal Reason*. http://ecommons.cornell.edu/bitstream/1813/54/1/Welsch_Reason_and_Transition.htm. 2000, z dnia 25.07.2010.
- Welsch W., *Rethinking Identity in the Age of Globalisation – a Transcultural Perspective*, „Aesthetics & Art Science”, ed. Taiwan Association of Aesthetics and Art Science, 2002 nr 1, 85-94.
- Wilson E. O., *Konsiliencja*, Wydawnictwo Zysk – S-ka, Poznań 2002.

Parental experience in the transcultural context – IPA’s research findings (London)

The article treats about the family and parental experience in the transcultural context and applicates the wider standpoint presented in the book „Psychescapes. Identity of our times?” (Pankalla, Kilian, 2007) which introduces into the specificity of the psycho-cultural perspective and signalises the need for developing psychological theory and practice that adequately consider and investigate relations between subjective worlds of unique individual experiences, multidimensional context and rich cultural resources. Contemporary man experiences the diversity of cultural narratives, complexity of patterns and lifestyles among which he moves, interprets and creates himself, relationships with others and the world. Cultural sciences, including our perspective of psychescapes identity, describe modern times as characterised by temporariness, flash, accidentality and multilogic. Special attention is dedicated to work by Wolfgang Welsch – his conception of transculturalism and idea of transversal subject. The theoretic foundation to research families’ transcultural experience is established on the basis of Welsch’s project. The aim of the research project was to elicit and grasp the meaning of the studied experience as well as propose a new conceptual framework for the purpose of discussion and further examination in the psychological studies. The research project was conducted in London in 2010 using a qualitative research method Interpretative Phenomenological Analysis (IPA) which adequately describes personal, subjective and lived individual experience. Moreover, IPA is recognised for its openness towards complexity, originality and processuality of studied phenomena. The value of presented psycho-cultural perspective and conducted research appears to be significant when uncommonness of experience of becoming a transcultural family transpire to be an everyday experience and the source of

real, specific and tangible experiences in the contemporary, polysemic and polyphonic world.

Keywords: psychescapes, transculturality, parental experience, IPA, real psychology.

Doświadczenie rodzicielstwa w warunkach transkulturowych – wyniki badań metodą IPA (Londyn)

Artykuł traktuje o doświadczeniu rodziny i rodzicielstwa w warunkach transkulturowych oraz aplikuje szerszą perspektywę zaprezentowaną w książce pt.: „Psychescapes. Tożsamość naszych czasów?” (2007) Andrzeja Pankalli i Aleksandry Kilian, która wprowadza w specyfikę autorskiej perspektywy psycho-kulturowej oraz sygnalizuje potrzebę budowania teorii i praktyki psychologicznej adekwatnie traktujących związki pomiędzy subiektywnymi światami unikalnych doświadczeń jednostkowych a wieloaspektowym kontekstem i bogatymi treściami kulturowymi. Człowiek współczesny doświadcza różnorodności kulturowych narracji, złożoności wzorów i stylów życia, wśród których porusza się, interpretuje i tworzy siebie, relacje z innymi i światem. Nauki o kulturze, w tym nasza perspektywa tożsamości psychescapes, opisują współczesne czasy jako charakteryzujące się przejściowością, migotliwością, akcydentalnością i multilogicznością. Szczególną uwagę zwracamy na myśli Wolfganga Welscha – jego koncepcję transkulturowości i typ podmiotu transwersalnego. Projekt Welscha stał się podstawą teoretyczną do badania doświadczenia transkulturowego w rodzinie. Celem projektu było uchwycenie znaczenia badanego doświadczenia i zaproponowanie nowej konceptualnej perspektywy, w ramach której będzie ono omówione i interpretowane. Badania były przeprowadzone w Londynie w 2010 roku metodą jakościową IPA, która adekwatnie opisuje osobiste, subiektywne i przeżyte doświadczenia jednostkowe. Ponadto, IPA jest metodą otwartą na złożoność, oryginalność i procesualność badanych fenomenów. Wartość zaprezentowanej perspektywy psycho-kulturowej oraz przeprowadzonych badań wydaje się być znacząca, gdy niecodziennność doświadczenia stawania się transkulturową rodziną okazuje się codziennością i źródłem realnych, konkretnych i namacalnych przeżyć we współczesnym polisemicznym i polifonicznym świecie.

Słowa kluczowe: psychescapes, transkulturowość, doświadczenie rodzicielstwa, IPA, psychologia realna.